

лось рятувати свої сім'ї, чисельність армії різко скоротилася і гетьман змушений був повернутися до Бендер.

Джерела та література

1. Борщак І. Гетьман Пилип Орлик і Франція (сторінки дипломатичної історії) / І. Борщак. – Український історичний портрет, 1991. - № 8. – С. 97-111.
2. Різниченко В. Пилип Орлик (гетьман-емігрант): його життя і діяльність / В. Різниченко. – К.: Заповіт, 1991. – 48 с.
3. «Пакти і Конституції» Української козацької держави: (до 300-річчя укладання) / упоряд. В. А. Смолій. – Львів: Світ, 2011. – 440 с.
4. Кресін О. Політико-правові аспекти відносин урядів Івана Мазепи та Пилипа Орлика з Кримським ханством / О. Кресін // Гетьман Іван Мазепа: постать, оточення, епоха. – 2008. – С. 48-71.
5. www.mazepa.name/history/orlyk.html. – Пилип Орлик на Правобережні Україні в 1711 р.
6. Фігурний Ю. С. Український гетьман Пилип Орлик / Ю. С. Фігурний. – К.: НДІУ, 2008. – 124 с.
7. Чухліб Т. Гетьмани і монархи. Українська держава в міжнародних відносинах 1648-1714 рр. / Т. Чухліб. – Київ – Нью-Йорк: Ін-т історії України НАН України, 2003. – 518 с.
8. Крупницький Б. Гетьман Пилип Орлик: його життя і доля / Б. Крупницький. – Мюнхен-Німеччина: Дніпрова хвиля, 1956. – 78 с.
9. Чухліб Т. Козаки і монархи. Міжнародні відносини ранньомодерної Української держави 1648 -1721 рр. / Т. Чухліб. – К.: Видавництво імені Олени Теліги. – 616 с.
10. Чухліб Т. Пилип Орлик / Т. Чухліб. – К., 2013. – 64 с.
11. Історичні постаті України. Історичні нариси / Упоряд. О. В. Болдирев. – Одеса: Маяк, 1993. – 384 с.
12. Полководці Війська Запорозького. Історичні портрети / Відп. ред. В. А. Смолій. – К.: ВІК, 2004. – 276 с.

Євген Луняк (Ніжин)

Роль Георгія Кониського в геополітичних трансформаціях у Східній Європі в другій половині XVIII ст.

Як відомо, у другій половині XVIII ст. у Східній Європі відбулися карколомні зрушення. Вони були пов'язані з тим, що з мапи світу зникла найбільша європейська держава того часу – Річ Посполита. Її

останнім королем став Станіслав-Август Понятовський, який у 1764 році за підтримки Росії зійшов на престол, залишався на троні понад три десятиріччя і саме з його правлінням пов'язані три поділи Речі Посполитої, внаслідок яких ця держава повністю припинила своє існування. Основні події, пов'язані з тими геополітичними змінами, були пов'язані насамперед з територією сучасних України та Білорусії.

У центрі цих геополітичних змін і їх активним діячем стала людина, що народилася в Ніжині – Георгій Кониський. Чому саме його роль виявилася такою важливою?

Річ Посполита в кордонах 1772 року, на момент першого розподілу, була найбільшою європейською державою того часу. До неї входила більша частина України і майже вся територія Білорусі. Загалом ситуація для українців і білорусів Речі Посполитої була тоді дуже печальною. Нині 80% сучасних білорусів визнають своєю релігією православ'я, 15% називають себе католиками, але тоді в середині XVIII ст. ситуація була зовсім інакшою. 80% населення Білорусі змушені були визнати себе греко-католиками і тільки близько 10% були віддані православ'ю. Православне населення, яке було традиційним на цій території, зазнавало величезного тиску. 1717 року православним було заборонено будувати нові храми і ремонтувати старі. З 1733 року православні не мали права отримувати будь-які громадські посади, в 1736 році православний священник міг призначатися тільки з дозволу самого короля, загалом протягом першої половини XVIII ст. у православних було забрано близько 165 храмів, православне населення силою змушували навертатися до уніатства, тобто переходити до греко-католицької релігії. Православних священників на вулицях били, ображали, змушували приймати уніатство, і тільки після цього дозволяли відправляти службу [3]. Єдиною православною єпархією, яка на середину XVIII ст. залишалася на території Речі Посполитої, була Могилівська. Саме з цією єпархією і пов'язана діяльність Георгія Кониського, яка значною мірою опинилася у вирі згаданих геополітичних змін: зникнення Речі Посполитої, ослаблення Османської імперії, зростання могутності Росії.

Отже, хто такий Георгій Кониський? Згідно біографічних даних, він народився 20 листопада 1717 року в Ніжині, в родині вихідця з місцевої козацької старшини Йосипа Іванович Кониського і його дружини – Наталії Іоаникіївни з року Мокриєвичів, які були пов'язані з чернігівською козацькою старшиною [4]. Загалом рід Кониських дуже

пов'язаний з Ніжином. Згадаємо, що одна з центральних вулиць Ніжина, нині вулиця Батюка, раніше називалась Кониською. Батько майбутнього просвітителя – Йосип Іванович Кониський, деякий час виконував обов'язки ніжинського бурмистра, що говорить про його великий авторитет у Ніжині. Свого сина Григорія, а саме так його звали від народження, він відправив до Києво-Могилянської академії, де протягом півтора десятиліття, з 11 до 26 років той навчався. Після завершення навчання в академії молодий чоловік вирішив прийняти чернечій сан, трошки змінивши своє ім'я й ставши з Григорія – Георгієм. Варто нагадати, що на гербі Ніжина зображений саме Георгій Побідоносець або Юрій Змієборець.

Молодий Кониський прийняв чернечий постриг, але авторитет його в Києві вже був надзвичайно великим, і протягом 10 років Георгій викладав у Києво-Могилянській академії, а з 1752 по 1755 рік був її ректором [7].

На той час, коли він став ректором академії, а це був тоді єдиний вищий навчальний заклад на теренах Російської імперії, Георгію Кониському було лише 35 років. Однак у 1755 році його доля кардинально змінюється, він отримує доручення від російського уряду, очолити єдину в Речі Посполитій православну єпархію – Могилівську, після смерті попереднього єпископа. Їхати в Річ Посполиту було дуже небезпечно, адже ставлення до православних там з боку католицької шляхти було негативним, але Георгій Кониський приймає це рішення. Він був висвячений 20 серпня 1755 році в Софіївському соборі в Києві на могилівського єпископа і вирушив до своєї єпархії. Кониський одразу розгорнув активну діяльність з підтримки православного населення. В Могилеві він відкриває духовну семінарію, а також типографію, яка друкує книги для простого населення. Саме в цей час, він намагається захищати православне населення від місцевої шляхти. Блискуче володіючи латинською мовою, чудово знаючи законодавство, він заступався за вірних своєї церкви і висловлював протести навіть на адресу короля. На нього вчинялися збройні напади, і під час одного з богослужінь його оточила юрба католиків, які хотіли його вбити, але місцеві селяни його сховали і допомогли йому втекти. В наступному році на його будинок в Могилеві був здійснений напад, будинок підпалили, але самому Кониському вдалося врятуватися, сидючи в підвалі. Були серйозні побоювання, що Кониський може бути вбитий на своїй посаді в Могилеві, і в Росії навіть розглядався варіант перевести його з Мо-

гилева до Пскова, де його життю нічого не буде загрожувати. Але у 1762 році в Росії до влади приходить Катерина II, яка вирішує, що Кониський може прислужитися їй саме в Речі Посполитій. Вона пообіцяла йому свою повну підтримку. Під час коронації вона запросила Георгія Кониського до Москви. Він звернувся з проханням до цариці підтримати православне населення Білорусі та України, і Катерина II пообіцяла свою повну підтримку [3; 8].

Одним з перших кроків Катерини II, як вже згадувалося на початку, було зведення на престол Речі Посполитої Станіслава-Августа Понятовського, свого колишнього фаворита, який став провідником волі цариці. Уже в наступному році Георгій Кониський виступав перед Понятовським із латинською промовою на захист православних. На той час всіх некатоликів у Речі Посполитій називали дисидентами, як правило, це були або протестанти, або православні. Латиномовну промову Георгія Кониського опублікували європейські газети, і західні оглядачі сходились в тому, що не було ще до цього такого поборника, захисника православного населення в Речі Посполитій, як єпископ могилівський [5; 9; 10].

1768 року вибухнула Коліївщина. Українські селяни, озброєні затесаними колами та ножами (звідси і колій – той що коле), повстали проти своєї польських панів і євреїв-орендарів. Чому вибухнуло це повстання? До Коліївщини призвела, в першу чергу, внутрішня політика Речі Посполитої, утиски православних.

Георгій Кониський став одним з організаторів у 1767 році Слуцької конфедерації, яка взяла своїм обов'язком захист всіх дисидентів Речі Посполитої, тобто всіх некатоликів. У відповідь на утворення Слуцької конфедерації частина католицької шляхти утворила свою – Барську конфедерацію, яка якраз і нападала на православних. Звірства Барської конфедерації, напади на українських селян, спалення православних церков, побиття священників, гвалт над місцевим населенням призвели до Коліївщини [3]. Влітку 1768 року повсталі гайдамаки під проводом Максима Залізняка захопили Умань, і місцевий козацький гарнізон під командуванням Івана Гонти теж приєднався до повсталих.

Георгій Кониський підтримував зв'язки з одним з найбільших ідеологів Коліївщини, архімандритом Мотронинського монастиря, де гайдамаки святили свої ножі – Мельхиседеком Значко-Яворським, який був однодумцем Кониського. Така підтримка для Кониського в Речі Посполитій означала фактично смертний вирок, тому за секрет-

ним приписом цариці, його було перевезено до Смоленська на територію Російської імперії, щоб уберегти від розправи з боку польської шляхти. 4 роки Кониський в листах підтримував свою паству, і тільки в 1772 році, коли відбувається перший поділ Речі Посполитої, повернувся до Могилева [8].

Росія отримала північно-східний регіон тодішньої Речі Посполитої з такими містами як Полоцьк, Вітебськ, Мстислав. Що найцікавіше, Полоцьке, Вітебське, Мстиславське воєводства, які існували в Речі Посполитій, були об'єднані у Могилівську губернію. Чому російським урядом було обрано Могилів? Тому що саме це місто стало центром найбільшого захисту православного населення.

Катерина II, говорячи про те, що Росія не забрала жодного клаптя власне польської землі мала певну рацію. Адже територія Білорусі, яка завжди належала Русі, це традиційна православна територія.

Окремо варто згадати про ймовірність авторства Георгія Кониського щодо відомого історико-політичного трактату кінця XVIII ст., де обстоюються права України, - «Історії русів». Нині його авторство більшістю дослідників ставиться під сумнів, однак довгий час саме перу Георгія Кониського приписували написання цього блискучого твору й саме його ім'я згадане у передмові. У будь-якому разі питання про можлива причетність цієї людини до виникнення «Історії русів» потребує уважного вивчення.

У 1783 році Георгій Кониський отримав сан архієпископа Білорусії, став членом Святійшого Синоду й контролював не тільки ту частину країни, яка опинилася під владою Російської імперії, але і ту територію, яка ще залишалася у складі Речі Посполитої [3]. Він знову починає активно добиватися того, щоб і решта територій Білорусі, а також Правобережна Україна також відійшли до складу Росії. Це відбулося ще за життя Кониського у 1793 році під час проведення другого поділу Речі Посполитої.

Георгій Кониський помер 24 лютого 1795 року і похований у Спаській церкві в Моглеві. Він сам склав собі епітафію, відчуваючи свою смерть, просячи написати на своїй могилі наступне:

«Колыбель Нежин, Киев мой учитель,
Я в тридцать восемь лет сделался святитель.
Семнадцать лет боролся я с волками.
А двадцать два, как Пастырь, отдохнул с овцами.
За претерпенные труды и непогоду,

Архиепископом и Членом стал Синоду,
 Георгий именем, я из Конисских дому,
 Коню подобен бывал почтовому.
 Сего тут падла закрыл грешны кости.
 Год седмисотый пятый девяностый».

Ця епітафія вибита на могилі Георгія Кониського [1].

Коли в 1862 році в російському Новгороді відкривався пам'ятник тисячоліттю Русі, на ньому було зображено просвітників, які відіграли важливу роль в житті Росії, і серед цих просвітників можемо побачити нашого земляка – Георгія Кониського [6]. Уже в 1993 році Білоруська Православна Церква канонізувала Георгія Кониського і встановила обряд його вшанування. Подібне рішення у 2014 році було прийняте на засіданні Священного Синоду Української Православної Церкви Київського Патріархату під головуванням патріарха київського і всієї Русі-України Філарета [2]. Пам'ять святителя Георгія, архієпископа Могилівського і Білоруського, визначено святкувати в Чернігівській єпархії 26 лютого в день його блаженного упокоєння та 6 серпня в день його прославлення. І останнє, в наступному році 20 листопада 2017 року виповнюється 300 років з дня народження Георгія Кониського. А, отже, треба подумати про гідне вшанування цієї достойної людини.

Джерела та література

1. Булгаков М., священник. Преосвященный Георгий Конисский. Минск, 2000. – С. 505.
2. Журнал № 18 Засідання Священного Синоду Української Православної Церкви Київського Патріархату від 26 липня 2014 року під головуванням Святійшого Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета // <http://www.cerkva.info/uk/synod/5222-synod-26-07-14.html>.
3. Колыванов Г.Е. Святитель Георгий (Конисский), архиепископ Могилевский, и его время // http://history-mda.ru/publ/svyatitel_georgiy_ko_51.html.
4. Кривошея В. В. Козацька старшина Гетьманщини. – К.: «Стилос», 2010. – С. 420.
5. Луняк Є. М. Козацька Україна XVI-XVIII ст. у французьких історичних дослідженнях. – Монографія. – К.-Ніжин: ПП Лисенко М. М., 2012. – С. 313-314.
6. Мартынов И. Могилевская земля – Куликово поле святителя Георгия Конисского // <http://www.rv.ru/content.php3?id=7231>.
7. Фощан Я. Культурно-просвітницька діяльність Георгія Кониського на теренах Білорусі // Українознавство. – 2009. – № 13. – С. 47-49.

8. Часовников В. Ю. Пастырь православной Белоруссии: 290 лет со дня рождения Георгия Кониского // Наш современник. – 2007. – № 12. – С. 256-260.

9. De Varsovie, le 24 août // Gazette d'Altona. – 1765. – 13 septembre. – Vendredi. – №147.

10. [Joubert P., abbé] Histoire des révolutions de Pologne, depuis la mort d'Auguste III, jusqu'à l'année 1775. – Т. 1. – Р. 333-338.

Анастасія Стахурська (Ніжин)

Ляльки-мотанки України, Польщі та Росії

Цікаво, що лялька-мотанка поширена майже на всій території світу. Проте в кожного народу своя лялька з тканини, її назви теж різняться. Але на території України, Росії та Польщі мотанки мають багато спільних особливостей. Самим корінням мотанка походить від давньослов'янських часів, тому ці ляльки так схожі. Українська має хреста замість обличчя, польська – безлика, а от російські більшість безликі, але зустрічаються мотанки й з мальованим обличчя. Можливо, саме мальоване уособлює ігрову мотанку. На сьогодні постає актуальною проблема існування мотанки в цих регіонах, потрібно з'ясувати спільні та відмінні риси.

В слов'янській міфології існує міф про богиню Берегиню. Саме так часто називають ляльку-мотанку в Росії, Польщі та Україні. «Йшли і йшли люди до Сварога та Берегині зранку й до вечора: подивитися на хатину, піч і жорна, скуштувати того дива, що хлібом зветься... І казав їм Сварог: "Спочатку кутину будуйте, виходьте з печер та бурдеїв. Годі скніти в темряві та холоді. Час жити в світлій хаті...» Далі мова йде проте, що люди попросили навчити Сварога будувати хати, а ткати полотно повинна була навчити Берегиня. Тоді промовила до людей Берегиня: «Ось годі вам, люди, ходити в диких шкурах. Треба ткати біле й м'яке полотно та ходити в білій одяганці, як личить дітям Білобога. Я навчу вас, люди, як з конопель куделю робити, як нитку сукати, полотно ткати, як його вибілювати та вишивати». Люди слухали та раділи. Та лютував Сварог та Мара, і хотіли їм наробити шкоди. «Але їм це не вдалося, загнала Берегиня чорних ящурів Мари в річку Рось. І краса засяяла довкруг, і Берегиня була богинею Краси і захисницею її. І пішла по Землі слава про Берегиню як Захисницю Бі-